TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ E-DERGİ
ARALIK 2023 CİLT: 12 SAYI: 2 (229-248)
E-ISSN: 2147-2483
ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Asean'ın Myanmar açmazı: ideallerin gerçeklerle yüzleşmesi

Asean's Myanmar dilemma: ideals confront realities

FERDA ABİÇ [1], **MUSTAFA TURGUT DEMİRTEPE** [2]

DOI: 10.47934/tife.12.02.05

ÖZ

ASEAN (The Association of Southeast Asian Nations - Güney Doğu Asya Ülkeleri Birliği), sadece Güneydoğu Asya için değil bölge dışı ülkeler için de önem kazanan bir bölgesel örgüt olmayı başarmıştır. Örgüt, 2003 ve 2008 yıllarında benimsediği vizyonlar ile güvenlik, ekonomik ve sosyal alanlarda daha entegre bir birlik oluşturma hedefine yönelmiştir. Özellikle 2008 Sözleşmesi ile yeni ASEAN vizyonunun ortak kimlik etrafında gelişeceği ve bu kimliğin demokrasi, iyi yönetim, hukukun üstünlüğü ve temel hak ve özgürlüklerin korunmasına dayalı bir perspektifi içereceği öngörülmüştür. Ancak üye devletlerde yaşanan iç istikrarsızlıklar, etnik çatışmalar ve darbeler bu vizyonun gerçekleştirilebilmesi önünde ciddi bir engel teşkil etmiştir. 2021 yılında Myanmar'da yaşanan askerî darbe dünyanın dikkatini çekerken ASEAN için de yeni bir test mi tartışmalarını beraberinde getirmektedir. Bu makale ASEAN üyelerinin demokrasi sicillerini incelemekte, bu devletlerin ve ASEAN'ın Myanmar darbesine yönelik kurumsal tutumlarını irdelemekte ve ASEAN'ın yaşanan somut bir krizde 2008 Sözleşmesi'nde belirlenen ilkelerle ne derece uyumlu bir politika takip ettiğini/edemediğini analiz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: ASEAN, 2008 Sözleşmesi, Myanmar Darbesi.

Jel Sınıflaması: F5, N45, N95.

ABSTRACT

ASEAN has become an important regional organization not only for Southeast Asia but also for countries beyond the region. With the visions adopted in 2003 and 2008, the Organization has moved towards the goal of creating a more integrated union in the security, economic and social fields. Especially with the 2008 Charter, it was envisaged that the new ASEAN vision would develop around a common identity that would include a perspective based on democracy, good governance, the rule of law and the protection of fundamental rights and freedoms. However, internal instabilities, ethnic conflicts and coups d'états in member states have been a serious obstacle to the realization of this vision. In 2021 when the military coup in Myanmar attracted the attention of the world, it also brought about debates on whether it was a new test for ASEAN. This article examines the democracy records of ASEAN members, scrutinizes the member states' and ASEAN's institutional positions towards the Myanmar coup, and analyzes the extent to which ASEAN has or has not followed a policy consistent with the principles set out in the 2008 Charter in a concrete crisis.

Keywords: ASEAN, the 2008 Charter, Myanmar's Coup D'état.

Jel Classification: F5, N45, N95.

1. Doktora Öğrencisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

2. Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

CORRESPONDING AUTHOR / SORUMLU YAZAR

Ferda ABİÇ, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

E-mail: ferda.abic90@gmail.com

Submitted / Başvuru: 27.08.2023

Accepted / Kabul: 27.11.2023

Citation / Atıf: Abiç F. ve Demirtepe M. T. (2023). Asean'ın Myanmar açmazi: ideallerin gerçeklerle yüzleşmesi. *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi e-Dergi*, 12(2), 229-248, https://doi.org/10.47934/tife.12.02.05

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

1. Giriş

Hint ve Pasifik Okyanusları arasındaki konumuyla jeopolitik öneme sahip Güneydoğu Asya'da 1967 yılında kurulan Güneydoğu Asya Uluslar Birliği (ASEAN) örgütü zaman içinde genişlemiş ve üyeleri açısından olduğu kadar bölge dışı aktörler açısından da önem kazanan bir uluslararası örgüte dönüşmüştür. Örgüt, 2003 yılında üye devletler arasında güvenlik, ekonomik ve sosyo-kültürel alanlarda daha ileri düzey bir entegrasyon gerçekleştirerek bir ASEAN Topluluğu oluşturma hedefi belirlemiştir. Kasım 2007'de ASEAN üyesi devlet başkanlarının ASEAN Sözleşmesini imzalamasıyla (sözleşme Aralık 2008'de yürürlüğe girmiştir) örgüt tüzel bir kişilik kazanmış ve 2003 yılında belirlenen entegrasyon hedefinin demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan haklarına dayalı yeni bir ortak kimlik çerçevesinde gerçekleştirileceğinin altı çizilmiştir. 2008 Sözleşmesi bölge içindeki çatışmaların önlenmesi ve çözülmesi ve çatışma sonrası yeniden güven inşası süreçlerinde bölgesel iş birliğine vurgu yapmaktadır. Sözleşme, ayrıca, ASEAN bünyesinde bir İnsan Hakları organının kurulmasını öngörmektedir ki bu 2009 yılında ASEAN İnsan Hakları Konusunda Hükümetlerarası Komisyon olarak resmîleştirilmiştir (Davies ve Woodward, 2014: 297).

Öte yandan 2008 Sözleşmesi'ndeki bu maddeler ve belirlenen hedefler doğrultusunda gerçekleştirilen girişimler ASEAN'ın başlangıcından itibaren esas aldığı iç işlerine müdahale etmeme ilkesi ile çelişmektedir. ASEAN'ın iç işlerine müdahale etmeme normu bir uluslararası norm olarak Üçüncü Dünya ve Bağlantısızlık düşüncelerinin doğduğu 1947 ile 1955 yılları arasında Bandung'daki Asya-Afrika Konferanslarından neşet etmiştir (Karns vd., 2015: 210) ve emperyalist güçlerden yeni bağımsızlığını elde etmiş ülkelerin egemenlik kaygılarının yansıması bağlamında dönemin ruhunu temsil etmektedir. Bununla birlikte, bu norm özellikle 2000'lerden itibaren hem ülke içinde hem de bölgede istikrarsızlık üreten otoriter rejimleri koruyan ve ASEAN'ın belirlediği hedefleri gerçekleştirme noktasında etkisiz kılan bir işleve sahiptir (Karns vd., 2015: 210). ASEAN günümüzde gerek dışarıdan gerekse üye ülkelerdeki iç faktörlerden kaynaklanan pek çok zorluk ile karşılaşmaktadır. ASEAN üyelerinin Çin – ABD rekabetine yönelik farklılaşan görüşlerinin yanında üye ülkelerde yaşanan siyasi-ekonomik istikrarsızlıklar ve etnik- dinî çatışmalar da örgütün geleceği adına risk oluşturan faktörlerdendir.

Bölgesel bir örgütün başarısı, kriz anlarında üyeleri arasındaki sorunların üstesinden gelebilme kapasitesinin ve kuruluş prensipleri/amaçları doğrultusunda izlediği politikaların uyumunun analiz edilmesiyle ölçülebilir. Bu bağlamda, bir örgütün üye devletler arasındaki sorunları çözebilmesi, üyeler arasında sinerji, iş birliği ve dayanışmayı hayata geçirebilmesi ve onları, örgütün temel hedeflerinin gerçekleştirilebilmesi noktasında yönlendirebilmesi paylaşılan değerler ve normlar üzerinden bir ortak kimlik oluşturabilmesi ile mümkündür. ASEAN'ın hedefleri ile ulaştığı yer arasında büyük boşluk olduğunu öne sürenler kriz dönemlerine odaklanırken, tarihsel süreçte gelişimine, üye ülkeleri arasındaki barışı tesis etme ve ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmesine odaklananlar ise başarısını vurgulamaktadır (Jones ve Smith:2001, Acharya:2009, Khoo:2004, Stubbs:2019). ASEAN'ın üye ülkeler arasındaki gerilimlerin silahlı bir çatışmaya dönüşmesini engelleyebilmesi başarı olarak nitelendirilmektedir, ancak erişilen sulh halinin gerçek anlamda "paylaşılan normlar, değerler ve kimlik" sonucu olup olmadığı tartışmaya açıktır. Üye ülkelerindeki demokratikleşme sorunlarında ASEAN'ın benimsediği normların etkisi göz ardı edilmektedir ve bu durum topluluk açısından varoluşsal öneme sahip olan "ortak kimlik" anlayışını derinden sarsacak niteliğe sahiptir.

1 Şubat 2021 tarihinde Myanmar'da gerçekleşen darbenin ve ASEAN'ın darbeye yönelik verdiği tepkinin incelenmesi, örgütün hem üye devletler arasında ortak kimlik oluşturma hedefine hem de uluslararası alandaki kredibilitesine yönelik risklerin analizi açısından önem arz etmektedir. Bu bağlamda, çalışmanın temel sorunsalı ASEAN'ın Myanmar Darbesine yönelik tavrının 2003 ve

2008 yıllarında belirlenen vizyonlarında ortaya koyduğu perspektif ile ne ölçüde örtüştüğüdür. Bu bağlamda çalışmada, özellikle 2008 Sözleşmesi'nde çok net olarak ortaya konulan demokrasi, hukukun üstünlüğü ve temel hak ve özgürlüklere dayalı bir ortak kimlik hedefinin üye ülkeler açısından ne derece benimsendiği ve Myanmar'daki darbeye yönelik ortak tavır geliştirile memesinde bunun etkisi de irdelenecektir. Ayrıca ASEAN vizyonunda belirtilen amaçlar ile benimsenen prensip ve normlar arasında var olan (en hafif ifadesiyle) uyuşmazlığın da ASEAN'ın bölge içi sorunlar karşısında etkinsizliğinin bir nedeni olduğunun üzerinde durulacaktır.

2. Bölgesel Gerçeklikler ve ASEAN'ın Tarihsel Dönüşümü

Güneydoğu Asya'da sömürgeci güçlerden bağımsızlıklarını kazanan fakat modernleşmeyi tamamlamakta yetersiz kalarak kurulan yeni devletler, sadece komünizm tehdidi ile değil pek çok dinî-etnik çatışma sorunları ile de mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Ayrıca, Güneydoğu Asya'da sömürgecilik yönetimlerinin sona ermesi postkolonyal dönemde sorunların bittiği anlamına gelmediği gibi Soğuk Savaş bölgede de tüm yoğunluğuyla yaşanmış ve sorunların çetrefilleşmesine yol açmıştır (McDougall, 2021: 28-35).

Soğuk Savaş döneminin çalkantılı süreçlerine yoğun şekilde maruz kalan Güneydoğu Asya'da bölgeselleşme çabaları bölge dışı aktörlerin girişiminin sonucu olan 1954'te kurulan Güneydoğu Asya Antlaşması Örgütü (SEATO) ile başlamıştır. Bölge içi çabanın ilk örneği ise Malaya Federasyonu (Malezya), Filipinler ve Tayland'ın 1961'de kurduğu Güneydoğu Asya Birliği (ASA) olurken, 1963'te Filipinler, Endonezya ve Malaya tarafından kurulan MAPHILINDO ise ikinci girişim olmuştur (Roberts, 2012:40). Bölgedeki birkaç ülkenin girişimi ile oluşturulan bu iki örgüt başarısız olsa da ASEAN'ın öncüleri olarak kabul edilmektedir.

Bu tarihsel konjonktürde, küresel güç mücadelesinin bölgeye yansıması bağlamında yaşanan çalkantılar arasında Endonezya'da sol bir darbe girişiminin bastırılmasını müteakip başa geçen Suharto'nun antikomünist yönetimi, bölgesel ihtilaflara son verme ve antikomünist ülkeler arasındaki ilişkileri güçlendirme politikası izlemiş ve bu arayış yeni bir bölgeselciliğe yol vermiştir (McDougall, 2021: 31). ASEAN, 1967 yılında Endonezya, Malezya, Filipinler, Singapur ve Tayland dışişleri bakanları tarafından Bangkok Deklarasyonu'nun imzalanması ile kurulmuştur. ASEAN'ın temel kuruluş motivasyonu, Soğuk Savaş ortamında bölgesel barışı ve direnci teşvik etmek olmuştur (Thi Ha vd., 2016:4). Üyeleri arasındaki bazı uyuşmazlıklardan (örneğin: Malezya-Filipinler ve Endonezya-Malezya sınır sorunları ve Malezya'nın Güney Tayland'daki Müslüman ayrılıkçı grupları desteklemesi) kaynaklı çatışma riskinin azaltılması da kuruluşunun siyasi nedenleri arasındadır. Ayrıca, bölgenin ekonomik ve sosyal açıdan güçlendirilmesi de örgütün hedefleri arasında yer almıştır (ASEAN, 1967: 1-5).

Hindiçin'deki çatışmalar, ASEAN toplantılarının odak noktasını oluştururken, ABD'nin bölgeye yönelik güvenlik stratejisindeki değişimler ise örgütün gelişimini şekillendiren en önemli dış etken olmuştur. 1969 yılında ortaya atılan Nixon Doktrini ile ABD'nin bölgeye yönelik güvenlik taahhüdünün azalması, bölgedeki devletlere güvenlik konularında inisiyatif alma fırsatı sağlamıştır (Jones ve Smith, 2001:273). Ayrıca 1968 yılında İngiliz İşçi Partisi'nin bölgedeki Britanya askerî varlığını geri çekme kararı, özellikle Malezya ve Singapur'un bağımsızlık sonrası Britanya'ya dayalı güvenlik anlayışlarının değişime uğramasına neden olmuştur (Desker, 2017:23). ABD'nin değişen stratejisi ve Britanya'nın kararının hemen ardından 1970 yılında Malezya'nın önerisi ile ortaya atılan bölgesel güvenlik alanındaki en önemli adım, güç çekişmeleri arasında Güneydoğu Asya'nın tarafsızlık girişimidir. 1971 yılında Barış, Özgürlük ve Tarafsızlık Bölgesi (ZOPFAN) Deklarasyonu'nun imzalanmasıyla bölge dışındaki güçlerin müdahalesine karşı ortak eylem kapasitesinin oluşturulması amaçlanmıştır (Koga, 2014: 732).

İdealist bir anlayışın ürünü olan tarafsızlık ilkesi her ne kadar tüm üyeler tarafından onaylanmış olsa da pratikte ortak güvenlik eylem kapasitesini oluşturmak konusunda üye ülkelerin farklı fikirleri ile çıkmaza girmiştir. Örneğin, Tayland ve Filipinler ABD'nin anlaşma partnerleri olarak Vietnam Savaşı'na destek verip ve sonrasında da daha Batı yanlısı bir duruş sergilerken, Malezya ve Endonezya ise büyük güçlerin bölgeden çekilmesi fikrinde birleşmişlerdir (Desker, 2017: 24). Ancak 1975 yılında Vietnam ve Kamboçya'da zafer kazanan komünist rejimler, ASEAN'ın 5 üye ülkesi arasındaki ekonomik, siyasi ve güvenlik sağlama yönündeki motivasyonlarını arttırmıştır. Ayrıca bu zaferler, üye ülkeler arasındaki mevcut Batı destekli güvenlik garantilerine yönelik şüpheleri de tetiklemiştir (Jones ve Smith, 2001:274). Dışarıda ve içerideki komünizm tehdidi hem üyelerin iş birliği anlayışını derinleştirmiş hem de farklı dış partnerler ile ilişkilerinin gelişmesinin yolunu açmıştır. ASEAN ilk Avustralya hemen ardından Yeni Zelanda (1975) ve sonrasında Japonya-AB-Kanada (1977) ile diyalog partnerliği gerçekleştirmiştir. Demokratikleşme çabalarından uzak kurucu üyeler için dış partnerler ile ilişki geliştirmek baskıcı ve otoriter rejimlerinin devamlığını sağlamak açısından oldukça önem arz etmiştir.

23-24 Şubat 1976'da Bali'de ilk ASEAN zirvesini gerçekleştiren üyeler hem bölgesel sorunların çözümüne odaklanmışlar (Koh vd., 2017) hem de örgütün dönüşümü için iki önemli adım atmışlardır. Zirve'deki en önemli adımlardan birincisi, ASEAN'ın ilk resmî siyasi eylemi olan ve temel prensiplerinin net şekilde ifade edildiği Güneydoğu Asya'da Dostluk ve İşbirliği Antlaşması'nın (TAC) imzalanmış olmasıdır. Antlaşmada geçen prensipler;

- Tüm ulusların bağımsızlığı, egemenliği, eşitliği, toprak bütünlüğü ve ulusal kimliğine karşılıklı saygı

- Her ulusun, varlığını dış müdahale, yıkım ve zorlama olmaksızın sürdürme hakkı,

- Üye devletlerin iç işlerine müdahale etmeme,

- Farklılıklar ve çatışmaların barışçıl yollar ile çözümlenmesi,

- Tehdit veya güç kullanımından vazgeçme,

- Üye ülkeler arasında etkili iş birliğinin gerekliliği olarak belirtilmiştir (ASEAN TAC,1976). Temel prensipler içerisinde özellikle, iç işlerine müdahale etmeme, güç kullanmama ve barışçıl yolla çözüm, literatürde ASEAN Yolu (ASEAN Way) olarak tanımlanan kavramın legal normlarını kapsamaktadır. Konsültasyon, konsensüs ve formaliteye uymama gibi Güneydoğu Asya mirası olan ögeleri de barındırmakta olan ASEAN Yolu dolayısıyla sosyo-kültürel normlar kategorisine de girerek farklılaşmaktadır (Acharya, 2009:55). Zirve'de atılan ikinci önemli adım ise, ilk kez "ASEAN Topluluğu" kavramının kullanıldığı ASEAN Concord Deklarasyonu'nun yayınlanmasıdır. Deklarasyonun 8. maddesinde "… *üye devletler bölgesel kimlik bilincini güçlü bir şekilde geliştirecek ve güçlü bir ASEAN topluluğu oluşturmak için tüm çabayı göstereceklerdir*..." ifadesinin yer alması hem bölgesel hem de örgütsel bir kimlik ifade etmesi bakımından oldukça önemlidir (ASEAN Concord, 1976). Concord Deklarasyonu ile ASEAN örgütsel programının çerçevesi de önemli oranda çizilmiş, sekreterliğin kurulması kararlaştırılmıştır. McDougall'ın da isabetle işaret ettiği gibi, 1976 Bali Zirvesi ile birlikte, konjonktür itibariyle Vietnam Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte bölgede ABD etkisinin zayıflamasına paralel olarak, bölgedeki komünist olmayan rejimlerin yeniden değerlendirme yapması sonucu bölgeselciliğin güçlendiği ve ASEAN'ın "giderek komünist olmayan ülkelerin en önemli merkezi haline geldiği" bir sürece girilmiştir (McDougall, 2021: 33-34).

1984 yılında ilk genişlemesini Brunei Darusselam ile yapan ASEAN, üyeler arasında tek pazar oluşturmak, ticaret ve yatırımları geliştirmek ve küresel ekonomik ticarette rekabet edebilmek için Serbest Ticaret Bölgesi (AFTA) görüşmelerini başlatarak 1992'de AFTA'yı kurmuştur (Than ve Gates,

2001:6). Soğuk Savaş sonrasındaki ilk genişlemesi ise, 1995 yılında, Vietnam ile olurken, 1997 yılındaki Asya Finansal Krizi sürecinde Laos ve Myanmar da örgüte üye olmuştur (Koh vd., 2017). Son olarak, 1999'da Kamboçya'nın katılmasıyla Güneydoğu Asya ülkeleri ASEAN şemsiyesi altında toplanmıştır. 7 Ekim 2003'teki zirvede kabul edilen II. Concord Deklarasyonu ile ASEAN örgütsel topluluğunun kurulmasına yönelik kararlar alınmıştır. 2020 vizyonu geliştiren ASEAN'ın gelecekteki topluluğu farklı alanlardaki iş birlikleri olmak üzere üç sütundan oluşacak şekilde planlanmıştır;

- ASEAN Güvenlik Topluluğu (ASC/APSC),

- ASEAN Ekonomik Topluluğu (AEC) ve

- ASEAN Sosyo-Kültürel Topluluğu (ASCC) (ASEAN Concord, 2003).

II. Concord, ASEAN topluluklarının "dinamik, uyumlu ve birbiri ile entegre olma" amacını gerçekleştirme yolunda bir çerçeve oluştururken, özellikle Güvenlik Topluluğu tasavvuru dikkat çekici olmuştur. "*Bölge ülkelerinin birbiriyle ve dünya ile adil, demokratik ve uyumlu ortamda barış içinde yaşamasının sağlayacak yüksek siyasi ve güvenlik iş birliğinin sağlanması*" hedeflenmektedir (ASEAN Concord, 2003:2). Öte yandan, aynı zamanda, iç işlerine müdahale etmeme temel prensibinin yeniden vurgulanmasının "demokratik" ortam yaratma hedefini gölgede bıraktığı söylenebilir. II. Deklarasyondan sonra, 2003, 2006 ve 2007 yılında Filipinler'deki darbe girişimleri ve 2006 ve 2014 yıllarında Tayland'da yaşanan darbeler karşısında ASEAN'ın tepkisizliği de bu argümanı doğrulamaktadır. ASEAN'ın bir bölgesel örgüt olarak darbeler karşısındaki tepkisizliğini ve üye ülkelerin temel prensiplere bağlılığını değerlendirebilmek için ASEAN Sözleşmesi ve üye ülkelerin iç siyasi dinamiklerini anlamak gerekmektedir.

3. ASEAN Sözleşmesi ve Demokrasi Paradoksu

2007 yılında Singapur 13. ASEAN Zirvesi'nde kabul edilmesi ve 2008'de tüm devletler onayladıktan sonra yürürlüğe giren sözleşme ile ASEAN artık organları açık işlevsel rollere sahip, kurallara dayalı gelişmiş bir organizasyona dönüşmüştür. Bu sözleşme öncesinde yukarıda belirtildiği üzere üye ülkelerin ortak deklarasyonları, lider beyanları ve yasal olarak da 1976 Antlaşması dışında zayıf bir örgüt yapısına sahip ASEAN'ın sözleşmeyi imzalaması örgütsel/kurumsal dönüşüm ve yasal statü bağlamında önemli olmuştur. Sözleşmeden önceki dönem "eski ASEAN" olarak değerlendirilse de ASEAN'ın süregelen prensiplerinden vazgeçtiği söylenemez. Sözleşme ile birlikte ASEAN'ın resmî açıklamaları ve belgelerin çoğunda "Tek Vizyon, Tek Kimlik ve Tek Topluluk" mottosu kullanılmaya başlanmıştır (ASEAN, 2012:29). Sözleşmedeki listelenen hedefler arasında "*Bölgenin farklı kültür ve mirasına ilişkin farkındalık yaratılması yoluyla ASEAN kimliğini teşvik etmek*" yer almaktadır (ASEAN, 2008). 2008 Sözleşmesi, ASEAN içinde entegrasyon hedefini demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan hak ve özgürlüklerine dayalı ortak bir kimlik oluşturulması vurgusu temelinde ortaya koymuştur.

Bu çalışmanın konusu ile bağlantılı olarak sözleşmenin özellikle 1. Bölümündeki amaç ve ilkeler kısmına odaklanıldığında, ASEAN'ın temel prensipleri ile çatışacak amaçların sözleşme içerisinde var olduğu görülmektedir. Sözleşme içerisinde üç kez "demokrasi", dört kez "temel özgürlükler", altı kez "insan hakları" kavramları ve iki kez de "müdahale etmeme" ilkesine yer verilmiştir. Sözleşmenin 1.maddesinin 4. fıkrasında "ASEAN halkının ve üye devletlerinin adil, demokratik ve uyumlu bir şekilde dünya ile barış içerisinde yaşamasını sağlamak" ifadesi ve 1. maddenin 7. fıkrasında "*üye devletlerinin hak ve sorumluluklarına gereken saygıyı göstererek, demokrasiyi güçlendirmek, iyi yönetimi, hukukun üstünlüğünü yükseltmek, insan hakları ve temel özgürlükleri korumak ve geliştirmek*" ifadeleri yer almaktadır (ASEAN, 2008:3). Buradan da anlaşılacağı gibi sözleşmenin ilk kısmında, ASEAN'ın demokrasiyi güçlendirmeyi, insan hakları ve temel özgürlükleri geliştirmeyi ve hukukun üstünlüğüne dayalı bir devlet anlayışını ilerletmeyi

amaçladığı açıkça belirtilmiştir. Ayrıca, Sözleşmenin 14. Maddesinde, ASEAN'ın amaç ve prensiplerine uygun, bir İnsan Hakları Organı kurulması da öngörülmektedir. Öte yandan, sözleşmenin 2. Maddesinde ASEAN'ın 1976'daki antlaşmasında belirtilen prensiplerine yer verilmiştir ve bunlardan dikkat çekici olanı ise iç işlerine müdahale etmeme konusundaki temel prensibin devam etmesidir (ASEAN, 2008:5). Diğer bir deyişle bu madde ile ASEAN'ın üyeleri arasında demokrasi ve insan hakları temelli bir topluluk oluşturma hedefinin sınırlarının da tayin edilmiş olduğu söylenebilir. Nitekim, 2012 yılında ASEAN üyesi ülkeler; sivil ve siyasi haklar, ekonomik, sosyal ve kültürel haklar, kalkınma hakkı, barış hakkı ve insan haklarının korunması ve teşviki konusunda iş birliği yapma hususunda İnsan Hakları Deklarasyonu yayınlamışlardır. Ancak Deklarasyonun 40. Maddesinde geçen "*bildirideki hiçbir husus herhangi bir devlet, grup veya kişi için ASEAN'ın prensiplerini ve hedeflerini baltalamayı amaçlayan herhangi bir eylemde bulunma hakkı şeklinde yorumlanamaz*" ifadesi (ASEAN, 2012: 12) ile üye ülkelerinin iç işlerine müdahale etmeme anlayışı yinelenmiş, böylece Davies'in (2014: 114) de isabetle işaret ettiği gibi önceki 39 madde açıkça ASEAN'ın hâkim kuruluş prensipleri olan iç işlerine müdahale etmeme ve egemen eşitlik anlayışlarına tabi kılınmıştır.

Demokrasi konusunda pek parlak bir karneye sahip olmayan ASEAN üyelerinde yaşanması muhtemel olumsuz siyasal gelişmeler karşısında bir uluslararası örgüt olan ASEAN'ın yaklaşımının temennilerden öteye geçemeyeceği ve politik istikrarın demokrasi temelinde gerçekleşmesi yönünde bir etki sağlayamayacağı anlaşılmaktadır. ASEAN farklı siyasal rejimlere sahip ülkelerden oluştuğu gibi örgüt olarak da bu reel politik durumu esas alarak 2003 sonrası döneme kadar demokrasi konusu gündeminde olmamıştır. ASEAN'ın kurucu ülkeleri Endonezya, Malezya, Singapur, Filipinler ve Tayland açısından demokrasi ve insan hakları konuları öncelik olmamış, üye ülkelerin bazılarında daha sonra yaşanan demokratik değişimler de bölge genelinde, dolayısıyla ASEAN üyelerinin tümünü kapsayan, bir politik transformasyona yol açamamıştır (Nirmala, 2023: 1663-1664). Günümüzde de Kamboçya, Tayland ve Myanmar gibi birçok ülke otoriter rejim ile yönetilmeye devam etmektedir ve bu bağlamda ASEAN üyeleri arasında siyasal rejim farklılıkları ve örgütün heterojen yapısı örgütün benimsediği değerleri büyük oranda kâğıt üzerinde bırakmakta ve bu değerler doğrultusunda pozisyon alabilmesini mümkün kılmamaktadır. Nitekim benzeri olaylarda olduğu gibi Myanmar'daki askerî darbe sonrası yaşanan anti-demokratik siyasal gelişmelere karşı ASEAN'ın yaklaşımı bunun somut bir göstergesidir. Bu bağlamda, Sözleşmede geçen, demokrasi, insan hakları ve temel özgürlükler konusunda ASEAN'a üye devletlerdeki durumun kısaca değerlendirilmesi yerinde olacaktır.

The Economist Dergisi Intelligence Unit (2021) (EIU) araştırma birimi dünya üzerindeki 165 ülkeye dair demokrasi bağlamında beş kategori üzerinden yaptığı değerlendirme ile yıllık raporlar yayınlamakta ve rejimleri tam demokrasi, kusurlu demokrasi, karma rejim ve otoriter rejim olarak dört başlık altında sınıflandırmaktadır. Genel puanı ise 5 kategori olan; seçim süreci ve çoğulculuk, hükümetin işleyişi, siyasi katılım, siyasi kültür ve sivil özgürlükler alanlarındaki değerlendirme ile belirlemektedir. 2020 yılını değerlendirdikleri rapora bakıldığında 165 ülke sıralamasında tam demokrasi kategorisinde hiçbir ülke bulunmamakta, kusurlu demokrasi kategorisinde Malezya, Filipinler, Endonezya, Tayland ve Singapur yer almakta, otoriter rejimler kategorisinde ise, Kamboçya, Myanmar, Vietnam ve Laos bulunmaktadır. Brunei Darusselam ise EIU listesinde yer almamaktadır, ancak ülkenin siyasal rejimi Sultan yönetimi altında bir otoriter rejim olarak tanımlanmaktadır.

Tablo 1: EIU Demokrasi Endeksi 2020 ve Freedom House Puanları

ASEAN Üyeleri	EIU Sıralama	EIU Genel Puan	Freedom House Puanı
Malezya	39.	7.19	51
Filipinler	55.	6.56	56
Endonezya	64.	6.30	59
Tayland	73.	6.04	30
Singapur	74.	6.03	48
Kamboçya	130.	3.10	24
Myanmar	135.	3.04	28
Vietnam	137.	2.94	19
Laos	161.	1.77	13

Not: The Economist Intelligence Unit (EIU) endeksinde; 10 ve 8 puan arası tam, 7 ve 6 puan arası kusurlu demokrasi, 5 ve 4 puan arası karma rejim, 3 ve 0 arası otoriter rejimdir. Freedom House(FH) ise özgürlük puanını iki kategori olan siyasi haklar ve sivil özgürlükler üzerinden belirlemektedir. FH'in değerlendirmesinde 100-71 puan arası özgür, 71-35 arası kısmen özgür, ve 35 altı ise özgür olmayan kategorisindedir.

ASEAN üyeleri arasında Malezya'nın, en yüksek demokrasi endeksi puanına sahip olmasında daha çok seçim süreci ve çoğulculuk alanında 9.58'lik puanı belirleyici olmuştur (The Economist Intelligence Unit, 2021:29). Tayland ise zaman içinde karma rejimden, kusurlu demokrasiye yükselmeyi başarmıştır (The Economist Intelligence Unit, 2021:33). Genel değerlendirme yapıldığında, kusurlu demokrasiye sahip olan Malezya, Endonezya ve Tayland'da en düşük puanın sivil özgürlükler alanında olduğu görülürken Singapur ise seçim süreci ve siyasi katılım noktasında en düşük puana sahiptir. ASEAN üyelerinden otoriter rejime sahip, Kamboçya, Myanmar, Vietnam ve Laos'ta ise seçim süreci ve çoğulculuk ile hükümetin işleyişi en belirgin eksik noktalar iken bu ülkelerin en yüksek puan aldıkları kısım ise, siyasi kültür kategorisindedir. ASEAN üyesi ülkelerde zayıf seçim sistemleri, hükümetin işleyişi ve daralan sivil toplum alanları ülkelerin kronikleşen sorunları haline gelmiştir.

Freedom House ölçütlerine göre ise, Endonezya, Filipinler, Malezya, Singapur kısmen özgür ülkeler kategorisinde; Myanmar, Brunei Darusselam, Kamboçya, Vietnam ve Laos ise özgür olmayan ülkeler kategorisinde yer almaktadır. Demokrasi konusundaki eksikliklerine rağmen 2019 seçimlerinde iyi bir performans sergileyen Tayland ise seçim sonrası siyasal yaşam üzerinde ordunun etkisinin daha da artması ve seçimde önemli bir başarı gösteren muhalefete yönelik baskıların had safhaya varması nedeniyle "kısmen özgür" kategorisinden "özgür olmayan" ülke kategorisine düşmüştür (Freedom House, 2021:26). Bu düşüş hükümetin, temel hak ve özgürlükleri kısıtlamaya gitmesi ve 2020'den itibaren devam eden protestolarda pek çok demokrasi aktivistini tutuklamasından kaynaklanmaktadır (Human Rights Watch,2022:653). Myanmar'daki 2021 darbesinden önce de hem öğrenci gösterilerine hem de Rakhine (Arakan)'daki halk protestolarına yönelik engellemeler ve gözaltılar ülkenin özgürlük konusunda puanını oldukça düşüren etkenler olarak görülmektedir (Freedom House, 2021:21). Sivil toplum Kamboçya, Laos, Vietnam ve Myanmar gibi Güneydoğu Asya'daki otoriter rejimler altında genellikle bastırılmaya çalışılırken, her ülke içinde kendisine siyasi alan açmaya çalışan bağımsız mücadelelerin de devam ettiği söylenebilir. ASEAN üyesi olan ve kusurlu demokrasiye sahip ülkelerde sistemik insan hakları ihlalleri görülmektedir.

Human Rights Watch (2022: 530), Filipinler'de Rodrigo Duterte'nin özellikle 2016 sonrası izlediği politika çerçevesinde ciddi insan hakları ihlallerinin yaşandığına işaret etmektedir. Duterte, iktidarına tehdit olarak gördüğü muhalif unsurlar ve insan hakları savunucularına yönelik şiddete başvurmakta, hak taleplerini güvenlikleştirerek bu talepleri dillendirenleri adeta

"şeytanlaştırmaktadır". 2020'deki dokuz insan hakları aktivistinin öldürülmesinden sonra gelen tepkiler üzerine Duterte rejimi tarafından öldürülen aktivistlerin komünist ideoloji ile bağlantılı oldukları suçlaması yapılmıştır.

Endonezya'da dinî azınlıkların ayrımcılık uygulamalarına maruz kalması, özellikle, 2021 yılının başında bazı devlet okullarında kız öğrenci ve öğretmenlerin dinî kimliklerinin önemsenmeksizin cilbab giymelerinin dayatılması ve bunun üzerine gerçekleşen protestolar bağımsız insan hakları örgütleri tarafından gündeme getirilmiştir (Human Rights Watch, 2022:329). Ayrımcılık karşıtı protestolar sonrası Endonezya Eğitim & Kültür Bakanlığı'nın, İçişleri ve Diyanet İşleri Bakanlıkları ile birlikte aldıkları "dinî kıyafet zorunluluğun kaldırılmasına" yönelik kararın Endonezya Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmesi ise ülkedeki din ve inanç özgürlüğünün ihlal edilmesine neden olmuştur (Ibrahim, 2021:501). Malezya'da hükümete yöneltilen eleştirilere tahammülsüz davranıldığı, muhaliflere yönelik tutuklanmaların arttığı gözlemlenirken, insan hakları savunucularına yönelik saldırılar da ön plana çıkmıştır (HRW, 2022:432). Otoriter rejimle yönetilen Vietnam, Kamboçya, Laos ve Myanmar'da ise insan hakları ve temel özgürlükler konusundaki ihlallerin diğer üyelere göre çok daha fazla olduğu söylenebilir.

Bu bağlamda, 2008 yılında kabul edilen Sözleşmeden sonra, üye ülkelerde demokrasilerin otoriter rejime doğru yönelmesi, insan hakları ihlallerinin yaşanması, 2006 ve 2014 yıllarında Tayland'da, 2021 yılında Myanmar'da gerçekleşen darbeler ASEAN'ın uluslararası alandaki rolünü de olumsuz olarak etkilemektedir. ASEAN'ın temel prensiplerinden olan müdahale etmeme ilkesi darbelere karşı sessizliğini korumasına neden olmaktadır. ASEAN'ın 2008 Sözleşmesi'nde yer alan demokratik ilkeler ve 2012 yılındaki ASEAN İnsan Hakları Bildirgesi de dahil olmak üzere temel belgelerinde yer alan hedeflerin uygulanmasında engeller olduğu görülmektedir. Bunun en somut örneği Myanmar'da gerçekleşen darbe ve sonrasında ASEAN'ın tutumu olmuştur.

4. İstikrarsızlığın Odağında Myanmar: 2021 Coup D'etat ve Ordunun Darbe Kültürü

Bölgede etnik, dinî ve siyasi istikrarsızlıklarla anılan Myanmar'da özellikle 2017'den beri yaşanan krizler ASEAN için ciddi sorunlar yaratmış ve örgütün birliğini ve bölgesel ve küresel itibarını tehdit eder nitelik arz etmiştir. Ağustos 2017'de Myanmar ordusunun Arakan'da Müslümanlara yönelik katliamları uluslararası toplumda infial uyandırmış ve ASEAN'ın harekete geçmesi beklenmiştir. Aylarca süren katliamlarda binlerce Arakanlı Müslümanın öldürülmesi ve yüz binlercesinin de Bangladeş ve Tayland'a sığınmak zorunda kalması sorunun bölgeselleşmesi riskini doğurmuştur. Özellikle ASEAN üyesi Müslüman ülkelerin ve Tayland'ın baskılarına rağmen ASEAN'ın üye ülkelerin iç işlerine müdahale etmeme anlayışını gerekçe göstererek tepkisiz kalması (Mutaqin, 2018: 4, 26) örgütün insan hak ve özgürlüklerini güvence altına almaya vurgu yapan ortak bir ASEAN kimliği oluşturma hedefini ciddi ölçüde sarsmıştır. Dahası, uluslararası kamuoyu, BM ve insan hakları kuruluşlarının tüm baskılarına rağmen ASEAN'ın sorunu görmezden gelmesi (hatta kınamaktan bile çekinmesi), çözüm çağrıları üzerine yalnızca bir araştırma komisyonu kurmakla yetinmesi, üstelik bu komisyonun Arakanlı Müslümanlara yönelik katliamları önlemek yönünde çaba sarf etmek yerine Myanmar yönetiminin komşu ülkelere sığınan Arakanlıları ülkeye geri döndürme politikasına övgüde bulunmasında (Human Rights Watch, 2019) ortaya çıkan idare-i maslahatçı tavrı, örgütün sorunlar karşısındaki işlevsizliğini ortaya koyarak küresel düzeydeki saygınlığına büyük zarar vermiştir.

Tüm bu sorunların üstüne Şubat 2021'de Myanmar'da ordunun yönetime el koyması hem ülke içi istikrarsızlığı daha da pekiştirmiş hem de ASEAN'ı yeni bir zorlu sınavla baş başa bırakmıştır. İngiltere'den bağımsızlığını elde ettiği 1948'den itibaren uzun dönemli darbe yönetimleri ile anılan ve siyasi istikrarsızlıklarla çalkalanan, son olarak da Arakanlı Müslümanlara soykırım ile gündeme gelen Myanmar'da ordu Şubat 2021'de yönetime el koyarak 2011'den beri gerek anayasal yetkilerle

gerekse fiili durum oluşturarak arka plandan yönetmeye çalıştığı yarı-demokratik rejimi tümüyle askıya almıştır (Stokke ve Aung, 2020: 274–293, Coates, 2021).

Askerî darbenin arka planına bakacak olursak öncelikli olarak yapılması gereken tespit, bu darbenin demokrasinin işlediği bir ülkede ani ve beklenmeyen bir yönetim değişikliği olarak değerlendirilemeyeceği, dolayısıyla şaşırtıcı olmadığıdır. Myanmar'ın bağımsızlık sonrası siyasi tarihinin büyük bir kısmında ordunun ya doğrudan ya da dolaylı olarak rolü söz konusudur. Ordunun ülkenin kuruluş sürecindeki rolü, siyaset üzerindeki etkisini kurumsallaştırmasına ve ülke siyaseti üzerinde kendisine belirleyici bir rol biçmesine zemin hazırlamıştır (Bünte, 2014: 750-753). Nitekim ülkenin 75 yıllık siyasi hayatına büyük oranda askerî yönetimler damga vurmuş, son olarak 2011'den itibaren büyük umutlarla başlayan normalleşme ve demokratikleşme süreci, Kasım 2020 seçimlerinde ordunun desteklediği partinin (USDP – Union Solidarity and Development Party) hezimete uğraması üzerine gücün ellerinden kaydığını gören ordu mensuplarınca askerî bir cunta ile sona erdirilmiştir.

Seçim sonuçlarının ilanından kısa bir süre sonra General Min Aung Hlaing liderliğindeki ordu 2008 Anayasası'na göre Başkan'a ait olan yetkiyi gasp ederek 1 Şubat 2021'de olağanüstü hal ilan etmiş ve sivil hükümetin pek çok önde gelen yetkilisini gözaltına almıştır. Gözaltına alınmadan önce sosyal medya hesaplarından Başkan Win Myit ve Suu Kyi halkı darbeye karşı ayaklanmaya davet etmiştir (Smith vd., 2021). Suu Kyi'ye destek vermek ve halkın iradesini yok sayan cunta yönetimine karşı darbeyi protesto etmek için milyonlarca Myanmar vatandaşı sokaklara dökülmüştür. Protestolar sadece sokaklardaki insanlar ile sınırlı kalmamış, eğitimden, sağlık sektörüne kadar pek çok alana da sıçramış ve bazı sektörlerde grevler başlamıştır. Olayların kısa sürede büyümesi üzerine, Win Myit ve Suu Kyi'yi ev hapsine mahkûm edilirken, ülke genelinde sosyal medyaya erişim de engellenmiştir. Suu Kyi 16 haftalık ev hapsi sonrasında 6 Aralık 2021 tarihinde mahkeme tarafından halkı huzursuzluğa teşvik etmek ve Covid-19 kısıtlamalarını ihlal etmekten dört yıl hapis cezasına çarptırılmıştır (Peck, 2021). Dosyaya eklenen yeni suçlamalar ile ömür boyu hapis cezasına hüküm giymekle karşı karşıya olan Aung Suu Kyi ve parti üyelerinin kaderlerinin ise ASEAN ve uluslararası aktörlerin, cuntayı sınırlandıracak bir yöntem izlemelerine bağlı olduğu söylenebilir. Diğer taraftan da ülkede ordunun şiddet rejimine rağmen halk protestolara devam etmektedir. Haziran 2021'de BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nden yapılan açıklamada protestolar sırasında en az 860 kişinin güvenlik güçleri tarafından öldürüldüğü, 4.800 kişinin keyfi olarak gözaltına alındığı, 108 bin kişinin evlerinden kaçarak ormanlık alanlara gitmek zorunda kaldığı bildirilmiştir (United Nations Human Rights Office, 2021). 4 Temmuz 2022 itibariyle Myanmar'daki Siyasi Mahkûmlara Yardım Derneği'nin verilerine göre cunta rejimi tarafından öldürülenlerin sayısı 2057'ye, tutuklananların sayısı da 14.458'e ulaşmıştır (Assistance Association for Political Prisoner, 2022).

5. Darbenin Yansımaları: Uluslararası Alan ve ASEAN

Darbeden hemen sonraki uluslararası tepkiler değerlendirildiğinde, ABD'nin ve Batılı ülkelerin hızlı bir tepki gösterdiği ve Myanmar ordusu ve liderlerine bağlı kuruluşlara pek çok yaptırımlar uyguladığı görülmektedir. 1 Şubat'ta gerçekleşen darbenin duyulmasından kısa bir süre sonra, Beyaz Saray sözcüsü, "*darbenin demokrasiye ve hukukun üstünlüğüne bir saldırı olduğunu, ordunun, yöneticileri serbest bırakması ve yönetimi sivil hükümete devretmesi gerektiğini*" belirtmiş, "*Myanmar'a yönelik yaptırımları yeniden gözden geçireceklerini*" bildirmiştir (White House, 2021). 11 Şubat itibariyle de ABD, Myanmar ordusunun tüm kuruluşlarına yönelik olarak yaptırımlar uygulamaya koymuş ve bu ülkeyle dış ticaretini kısıtlamış ve ABD merkezli varlıklarına kısıtlama getirmiştir. Myanmar'ın üçüncü büyük ticaret partneri olan Avrupa Birliği (AB) adına Konsey tarafından yapılan açıklamada da darbe en sert şekilde kınanmış ve kabul edilemez bir girişim olarak nitelendirilmiştir (European Council, 2021). Myanmar'daki demokrasinin yeniden tesis edilmesini

sağlamak için elindeki tüm seçenekleri değerlendireceğini ifade eden Avrupa Birliği, 21 Şubat 2022 tarihinde darbe sonrası Myanmar'a yönelik yaptırım kararı almış ve bu yaptırımların; ordunun üst düzey generalleri, cunta yönetimdeki bakanları, orduya kaynak sağlayan devlete ait şirketleri ve ordu ile bağlantılı özel şirketleri kapsadığını bildirmiştir (European Council, 2022). AB'nin 65 kişi ve 10 kuruluşa yönelik uyguladığı bu yaptırımlar, mal varlıklarının dondurulması ve seyahat yasaklarını içermektedir.

BM 75. Genel Kurulu Başkanı Volkan Bozkır tarafından 2 Şubat'ta yayınlanan bildiride darbenin kınandığı ve konunun BM Güvenlik Konseyi (BMGK) Başkanı ile yapılacak toplantıda gündeme getirileceği belirtilmiştir ve BMGK'nın konu hakkında birlik olmasının önemine değinilmiştir (United Nation News, 2021). BMGK'nın kapalı toplantısından sonra basına yansıyan haberlerde, Batılı devletlerin uluslararası yaptırımların olasılığına atıfta bulunma isteğinin Çin Halk Cumhuriyeti ve Rusya tarafından engellendiği ifade edilmektedir. BMGK'nın 10 Mart'ta Myanmar konusundaki açıklamasına bakıldığında darbe kelimesinin geçmediği ve sadece şiddet olaylarının kınandığı görülmektedir (United Nation Security Council, 2021). Ayrıca, bildiride ASEAN'ın rolüne önem verildiği ve Myanmar'daki olayları çözme konusunda ASEAN Sözleşmesi'ne dikkat edilmesinin gerektiği vurgulanmıştır. Çin Halk Cumhuriyeti, geleneksel dış politika anlayışına yerleşmiş olan "iç işlerine müdahale etmeme" prensibine uygun, Myanmar'daki tarafları siyasi ve sosyal istikrarı korumaya çağırmış ve darbeye yönelik bir kınama yapmamıştır. Ayrıca, basın konferansında BM'nin Myanmar'daki "darbeyi" kınamasının Çin Halk Cumhuriyeti'nin tutumunda bir değişikliğe neden olup olmadığı sorulduğunda, Çin Halk Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı sözcüsü, Myanmar'daki durumu darbe şeklinde tanımlamadıklarını, tarafların tümü ile iyi ilişkileri olduklarını belirtmiştir (Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, 2021). Çin Halk Cumhuriyeti resmî medyası darbeyi oldukça basite indirgemiş ve "kabine değişikliği" şeklinde nitelendirmiştir (Xinhua, 2021). Myanmar'a darbe sonrası ilk ziyaretini 3 Temmuz 2022'de gerçekleştiren Çin Halk Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı, iki ülke arasındaki özel ilişkiyi tanımlamak için kullanılan "pauk-phaw" b (Birmanca dilinde kardeşlik, akrabalık anlamına gelmektedir) kavramına atıfta bulunmuş, Çin Halk Cumhuriyeti-Myanmar ilişkilerinin her türlü hükümet değişikliğinden bağımsız daha da güçlenmeye devam edeceğini vurgulamıştır. (Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, 2022). İki ülke arasındaki asimetrik ilişki, Myanmar'ın Çin Halk Cumhuriyeti'nin çıkarlarına uygun olduğu sürece iç işlerine dahil olmaksızın değişmeden devam edeceği söylenebilir.

ASEAN ülkeleri, üye ülkelerdeki siyasi gelişmeler üzerine yorum yapmaktan çekinmekte ve beklenildiği gibi Myanmar'daki darbe konusunda oldukça temkinli değerlendirmeler yapmaktadır. ASEAN (2021a) Başkanı tarafından darbeden hemen sonra yapılan ilk açıklamada Myanmar'daki gelişmelerin yakından takip edildiği bildirilmiş ve ASEAN'a üye devletlerde barışın temini ve siyasi istikrarın devamının, ASEAN'ın istikrarı için de önemli olduğu ifade edilmiştir. Ancak yapılan açıklamada darbeye yönelik herhangi bir kınama mesajına yer verilmemiş, aksine iç işlerine müdahale etmeme prensibi konusundaki kararlılık yeniden teyit edilerek pasif bir tutum takınılmıştır.

ASEAN'ın Myanmar dışındaki 9 üyesinin ilk açıklamalarına bakıldığında ise Tayland Başbakan Yardımcısı Prawit Wongsuwa, Tayland Hükümeti'nin Myanmar'daki durumu eleştirmeyeceğini belirtmiş ve yaşananları "iç mesele" olarak değerlendirmiştir (Bangkok Post, 2021). Mevcut Tayland Başbakanı rütbeli bir asker olan Prayut Chan-ocha'nun 2014 yılında bir darbe ile başa geçtiği için Tayland yönetiminin Myanmar'da gerçekleşen darbeyi kınamaması şaşırtıcı bir durum değildir. 2021 yılında ASEAN dönem başkanlığını yürüten Brunei Darusselam Mart ayında yayınladığı bir açıklamada darbeyi kınamadığı gibi yalnızca taraflara diyalog çağrısında bulunmakla yetinmiştir (Ministry of Foreign Affairs of Brunei Darussalam, 2021a). Tıpkı Tayland gibi, Vietnam ve

Kamboçya da darbeyi Myanmar'ın iç işleri meselesi olarak değerlendirmiştir. Bu durum sadece ASEAN'ın üye ülkelerin iç işlerine müdahale etmeme prensibinden değil aynı zamanda söz konusu ülkelerdeki demokratik olmayan rejimlerden de kaynaklanmaktadır. Hatta 27 Mart'ta ASEAN'ın üç üye ülkesi olan Tayland, Vietnam ve Laos, cunta yönetiminin Myanmar'ın başkenti Naypyidaw'da düzenlediği askerî geçit törenine temsilci göndererek katılmışlardır (Chong ve Thongyoojaroen, 2021). Singapur da diğer ülkelere benzer bir tavır sergilemiş ve tüm tarafları uzlaşmaya ve barışı yeniden kurmaya çağırırken, darbecileri kınamamış (Bangkok Post, 2021); sadece barışçıl protestolara yönelik sert politikaları eleştirmiştir. Singapur Dışişleri Bakanı Vivian Balakrishnan, 16 Şubat'ta kendisine yöneltilen soruları yanıtlarken de "darbe" kelimesini kullanmaktan kaçınmış ve ülkelerin iç politikalarına müdahale etmeme prensibine vurgu yapmıştır (Ministry of Foreign Affairs of Singapore, 2021).

Demokrasi puanı en yüksek üç ASEAN üyesi ülke olan Malezya, Filipinler ve Endonezya diğer üyelerden daha endişeli görünse de ilk tepkilerinde kınama yapmaktan oldukça çekindikleri görülmektedir. Güney Asya'daki demokrasiyi benimseyen en eski ülkelerden biri olan Filipinler'in darbeye yönelik ilk açıklaması 1 Şubat'ta Başkan Duterte'nin sözcüsü Harry Rogue tarafından yapılmıştır. Rogue, "*her şeyin en kısa sürede normale dönmesini bekliyoruz, Myanmar'daki süreç kendi iç işleri ile alakalı, biz bu konuda herhangi bir müdahalede bulunmayacağız*" (Ranada, 2021) ifadesini kullanmış ve darbeyi kınamaktan dahi çekinmiştir. Fakat daha sonra Filipinler Dışişleri Bakanlığı'ndan (FDB) yapılan açıklamalar ilk tutumun değiştiğini gösterir niteliktedir. 9 Şubat 2021'de FDB Genel Sekreteri Locsin tarafından yapılan açıklamada Suu Kyi'nin ülkeyi birleştiren siyasi rolüne değinilmiştir. 30 Mart 2021'de ordunun silahsız protestoculara yönelik kullandığı güç konusunda endişeler dile getirilirken, Suu Kyi'nin derhal salıverilmesi gerektiğinin altı çizilmiştir (Department of Foreign Affairs of the Phillippines, 2022). Malezya Dışişleri Bakanlığı'nın konuya ilişkin açıklamasında ise, Myanmar'da yaşananların bölgedeki gelişmeleri de etkilemesinden duyulan kaygı dikkat çekerken, hukukun üstünlüğünün esasa alınması ve sorunların yasal mekanizmalar aracılığıyla ve diyalog yoluyla barışçıl şekilde çözülmesinin arzulandığına işaret edilmiştir (Ministry of Foreign Affairs Malaysia, 2021). ASEAN üyeleri içinde en yüksek Freedom House puanına sahip Endonezya ise, Myanmar'daki siyasi durumdan oldukça endişe duyduğunu belirtmiş, ASEAN Sözleşmesi'ndeki hukukun üstünlüğü, iyi yönetim, demokratik ve anayasal yönetim anlayışına uyulmasını talep etmiştir (Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Indonesia, 2021).

ASEAN'ın, Myanmar'daki darbe konusunun çözümünde başarısızlığı 24 Nisan'da Endonezya'da yapılan özel zirve toplantısında açığa çıkmıştır. Myanmar'daki darbe yönetimini zirveye davet eden ASEAN eleştirilere maruz kalmıştır. Ayrıca toplantı sonunda barışçıl bir çözümün gerektiği hususunda anlaşma sağlandığı bildirilmesine rağmen, örgüt darbeyi eleştirmekten kaçınırken, sivillere yönelik saldırıları da kınayamamıştır (ASEAN, 2021b). Hatta bu saldırılardan sorumlu General Ming Aung Hlaing ile görüşme sağlayarak darbe yönetimini meşrulaştırma yoluna gitmiştir. Diğer taraftan, 2021 yılı dönem başkanlığı Brunei Darusselam'da olmasına rağmen zirvenin Endonezya'da yapılması birlik içindeki liderlik yarışının yansıması şeklinde değerlendirilmektedir.

24 Nisan'da yapılan zirvede devlet liderleri Myanmar'daki durumla ilgili beş noktada uzlaşma sağladıklarını beyan etmişlerdir.

1) Myanmar'daki şiddetin derhal sonlandırılması ve tüm tarafların azami itidalli davranması,

2) Tüm taraflar arasında yapıcı diyalog oluşturulması ve halkın çıkarları doğrultusunda barışçıl bir çözüm arayışına girilmesi,

3) ASEAN Başkanı'nın özel bir temsilcisinin ASEAN Genel Sekreterinin yardımıyla diyalog sürecinde arabuluculuk rolü üstlenmesi,

4) ASEAN'ın İnsani Yardım Koordinasyon Merkezi aracılığıyla insani yardım sağlanması ve

5) Özel elçi ve delegasyon oluşturularak ilgili tüm taraflar ile görüşmek üzere Myanmar'ın ziyaret edilmesi kararlaştırılmıştır (ASEAN, 2021b).

ASEAN'ın 24 Nisan'daki uzlaşı noktaları incelendiğinde, öncelikle şiddetin sonlandırılmasından kastın açık ve net olmadığı görülmektedir. Sadece ordunun askerî cuntaya karşı çıkan protestoculara yönelik şiddetinin mi kastedildiği yoksa ülkede mevcut olan etnik-dinî gruplara yönelik şiddetin de bu kapsamda mı değerlendirildiği konusu muammadır. Diğer taraftan, "tüm taraflar" vurgusu yapılarak, darbecilerin meşrulaştırıldığı görülmektedir ve ayrıca tüm taraflar içerisine giren NLD Partisi'nin (National League for Democracy) tutuklu siyasilerinin görüşmelere nasıl dâhil edileceği konusunda da net bir açıklama yoktur. Myanmar'daki sivil hükümetin üst düzey yetkililerin tutukluluğuna yönelik herhangi bir ifadenin geçmemiş olması ilgili tüm tarafların nasıl diyalog sürecine gireceği konusunda şüphe uyandırmaktadır.

ASEAN'ın Myanmar'daki şiddeti durdurmaya yönelik beklenen etkin rolü gösterememesi üzerine, 18 Haziran'da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, Myanmar'daki orduya yönelik silah ambargosu uygulanmasını içeren kararnameyi oylamaya sunmuştur. 156 ülkenin katıldığı oylamada, 36 ülke çekimser kalırken, Belarus karşı oy kullanmıştır ve sonuç itibariyle 119 ülkenin desteği ile kararname onaylanmıştır. ASEAN üye ülkeleri arasında fikir ayrılıkları görülmektedir ki Brunei Darusselam, Kamboçya, Laos ve Tayland oylamaya katılmazken, Endonezya, Malezya, Vietnam, Filipinler ve Singapur ise silah satışının yasaklanması yönünde olumlu oy kullanmıştır (Nichols, 2021). Daha önce darbeyi Myanmar'ın iç meselesi olarak gören ve pasif bir tutum sergileyen Filipinler ve Vietnam'ın oylamada karar değiştirdiği görülmektedir. Uluslararası baskının artışının karar değişikliklerinde etkili olduğu söylenebilir.

Myanmar'da şiddet hız kesmeden devam ederken, ASEAN'ın 24 Nisan'daki Beş Uzlaşı kararından sonra özel temsilciyi belirlemek konusunda yavaş davranması ve müzakerelerin haftalarca sürmesi eleştirilere neden olmuştur. Nihayetinde, 4 Ağustos'ta Brunei Darusselam Dışişleri Bakanı Erywan Yusof'ın Myanmar'daki durumu kontrol edecek olan özel temsilci olmasına karar verilmiştir (ASEAN Parliamentarian for Human Rights, 2021). Özel temsilci Yusof, yapacağı Myanmar ziyaretinde tutuklu olan Suu Kyi başta olmak üzere tüm taraflar ile görüşme sağlanmasını talep ederken, ziyaretin 26 ve 28 Ekim'deki ASEAN zirvesinden önce yapılmasını planlamıştır. ASEAN özel temsilcisi 11 Ekim'de ülkeyi ziyaret edeceğini açıkladıktan sonra 14 Ekim'de Myanmar askerî yönetimi Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla ziyaret talebinin memnuniyetle karşılandığını ancak tüm taraflar ile görüşme talebinin ülkedeki mevcut yasalar dolayısıyla mümkün olmadığını bildirmiştir (Ministry of Foreign Affairs of Republic of the Union of Myanmar, 2021a). Askerî yönetimin, şiddeti durdurma konusunda bir çaba göstermeyerek 5 Noktada Uzlaşı'nın uygulanmasında ve ASEAN ile iş birliği konusunda eksikliği göz önüne alındığında bu kararın çok şaşırtıcı olmadığı söylenebilir.

Özel temsilcinin sorunu çözmek için tutuklular ile görüşme talebinin engellenmesi Myanmar ve ASEAN arasındaki gerilimi artıran bir girişim olmuştur ki Myanmar'ın da katıldığı 15 Ekim 2021'de ASEAN Dışişleri Bakanlarının acil durum toplantısında alınan karar da ASEAN'ın Myanmar'daki soruna yönelik aldığı ilk ciddi karar olmuştur. Acil durum toplantısında, 26 - 28 Ekim 2021 tarihleri arasında gerçekleşecek olan ASEAN Zirvesi ile ilgi konularda görüşen bakanlar, zirvedeki Myanmar'ın temsil sorununu ele almıştır. ASEAN üyeleri arasındaki Myanmar'ın siyasi temsilcisinin kim olacağına dair bir uzlaşıya varılamaması üzerine, "üye devletin iç işlerine karışmama ilkesi" teyit edilerek Myanmar'ın "siyasi olmayan" bir temsilci ile yaklaşan zirvelere katılmasına karar verilmiştir (Ministry of Foreign Affairs of Brunei Darussalam, 2021b). Myanmar ise bu durumun son derece hayal kırıklığı yarattığını, temsil meselesine ilişkin tartışmaların oybirliği

olmadan yapılmasının ASEAN Sözleşmesi'ne aykırı olduğunu belirterek bu toplantının sonuçlarına karşı çıkmıştır. ASEAN Sözleşmesi'nin 5. maddesi ve 7. maddesini referans gösteren Myanmar, zirvelere katılmasının engellenemeyeceğini ve diğer üyeler gibi eşit haklara sahip olduğunu ifade etmiştir (Ministry of Foreign Affairs of Republic of the Union of Myanmar, 2021b). Görüldüğü üzere, tarafların aynı sözleşmeyi referans göstererek farklı çıkarımlar yapabilmesi de sözleşmenin gerçek anlamda çelişkili içeriğini gösterir niteliktedir.

Myanmar'daki ordunun protestoculara yönelik uyguladığı şiddet ve toplu kıyımlar, ayrıca Suu Kyi ve diğer tutuklu sivil politikacılara dair Myanmar mahkemesinin kararları, ASEAN üyesi ülkelerin Myanmar'daki sorunu çözmeye yönelik tutumlarının değişmeye başladığını göstermektedir. Sonuç itibariyle ASEAN'ın oybirliği ile alınmasa da kararı değişmemiş ve 26-28 Ekim 2021 Zirvesi'ne Myanmar davet edilmemiştir. Endonezya, Malezya, Filipinler ve Singapur gibi ASEAN'ın göreceli olarak daha demokratik devletlerinin bu kararın alınmasında etkisinin oldukça yüksek olduğu aşikârdır. Tayland, Vietnam, Kamboçya, Laos ve Brunei Darusselam'ın ise Myanmar konusunda diğer ülkeler ile hemfikir olmadığı söylenebilir. Myanmar'daki yönetim de üyeler arasındaki görüş farklılıkların bilinci ile birtakım girişimlerde bulunmaya başlamıştır. Myanmar cunta yönetiminin Dışişleri Bakanı U Wunna Maung Lwin'in 17 Kasım'da Laos ile video konferans görüşmesi yapması, 7 Aralık 2021'de Kamboçya'yı ziyaret etmesi bu girişimlerin birer göstergesidir (The Global New Light of Myanmar, 2021).

Myanmar'a yönelik alınan bu kararın uzun dönemli etkisinin nasıl olacağı ise 2022 Ocak'ta Kamboçya'nın ASEAN'ın dönem başkanlığını devralması ile belirsizleşirken, ASEAN ülkeleri arasındaki duruma yönelik fikir farklılıklarının da derinleştiği görülmektedir. Filipinler Dışişleri Bakanlığı'nın, Norveç Dışişleri Bakanı Anniken Huitfeldt'in "…*Suu Kyi'nin 4 yıl hapis cezası almasını kınıyorum. Tüm siyasi tutukluların salıverilmesi ve insan haklarına ve hukuk kurallarına saygı duyulması çağrısını yineliyorum...*" yorumunu paylaşarak bu görüşe tamamen katıldığını ifade etmesi ise uluslararası aktörlerin bölge ülkelerindeki etkisini gösterir niteliktedir (Department of Foreign Affairs of the Philippines, 2022). 7 Ocak 2022'de ASEAN Dönem Başkanı Techo Hun Sen'in (Kamboçya Başbakanı) Myanmar'ı ziyaret etmesi ve sadece askerî yönetim ile görüşmesi de ASEAN'ın Myanmar konusundaki ikilemlerini açıkça ortaya çıkartmaktadır.

ASEAN tarafından yayınlanan bildiride 5 Noktada Uzlaşma konusunda somut adımların atılması için, Kamboçya Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Prak Sokhon'un ASEAN Başkanı'nın Myanmar Özel Temsilcisi olarak atandığı duyurulmuştur (ASEAN, 2022). Temsilci heyetinin uzlaşı hedefleri içerisinde olan tüm taraflar ile görüşme talebi ise cunta yönetimi tarafından reddedildiği için heyetin uzlaşı hedeflerini gerçekleştirme ihtimali de oldukça düşük görünmektedir. Nitekim, 21-23 Mart 2022 tarihleri arasında Myanmar'a ziyaret gerçekleştiren heyetin sadece Cunta yönetimi ile görüşebilmesi, tutuklu devrik hükümet yetkilileri ile temaslarına izin verilmemesi de uzlaşı noktasında herhangi bir gelişme yaşanmadığını doğrulamaktadır. Benzeri şekilde, 29 Haziran - 3 Temmuz 2022 tarihleri arasında Myanmar'da bulunan ASEAN temsilcilerinin Suu Kyi ile görüşme taleplerinin cunta tarafından reddedilmesi ve bu durum karşısında ASEAN'ın Myanmar yönetimine karşı bir girişimde bulunamaması da gelinen noktayı özetler mahiyettedir.

Dahası, daha önce toplantılardan menedilen Myanmar cunta yönetiminin, 23 Haziran 2022'de Kamboçya'da gerçekleştirilen 16. ASEAN Savunma Bakanları Toplantısı'na katılması tartışmalara yol açmıştır. Singapur, Filipinler, Endonezya ve Malezya cuntacı yönetimi dışlama konusunda kararlı olduklarını ifade ederken, Malezya Savunma Bakanlığı tartışmalı şekilde toplantıya katılan Myanmar cunta yönetimi Savunma Bakanı'nın "meşru hükümet" olarak tanınmadığını yinelemiştir (Radio Free Asia, 2022). Kamboçya Savunma Bakanlığı ise eleştirilere karşı Myanmar'ın katılımının çözüm bulma amacıyla gerçekleştiğini ve ASEAN üyelerinin birlik içinde

olduğunu göstermesi bakımından önem arz ettiğini ifade etmiştir (Radio Free Asia, 2022). 2023 ASEAN dönem başkanlığına geçen Endonezya, daha önce ASEAN'ın Myanmar'daki krizle "*başa çıkması gerektiğini ve hiçbir çabadan kaçınılmayacağını*" belirtmesi göz önüne alındığında (Barber, 2023), krizin çözümüne yönelik yeni adım beklentilerini arttırmıştır. Endonezya Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü tarafından yapılan açıklamada ASEAN'ın kurumsal kapasitesinin ve etkinliğinin güçlendirilmesini hedeflemekte olduğunu belirtirken, Endonezya'nın dönem başkanlığında ASEAN'ın gelecekteki zorlukların üstesinden gelmesinin kolaylaştırılması için çalışılmasının önemini vurgulamıştır (Ministry of Tourism and Creative Economy, 2023).

Endonezya Cumhuriyeti Devlet Başkanı Joko Widodo Başkanlığında, 10-11 Mayıs 2023 tarihlerinde gerçekleşen ASEAN Devlet/Hükümet Başkanlarının katıldığı 42. ASEAN zirvesinde, Myanmar'daki gelişmeler tartışılmış ve Beş Noktalı Uzlaşının sorunların çözümlenmesine ana referans olarak devam ettiği yinelenmiştir. Silahlı çatışmalardan duyulan derin endişelerin devam ettiği ifade edilirken, şiddetin son bulması temenni edilmektedir (ASEAN, 2023: 24-25). ASEAN'ın pasif tavrı neticesinde ancak darbeden çok uzun zaman sonra üst-düzey toplantılardan uzak tutulan cuntacı yönetim ise darbeden bu yana dört kez uzattığı olağanüstü hâl yönetimine devam etmektedir. Diğer taraftan, cunta yönetimi, devrik yöneticilerden bazılarının cezalarında af sağlama kararlarını da tartışmaya başlamıştır. Bu yeni durum ASEAN'ın başarısı olarak nitelendirilemeyeceği gibi cunta yönetiminin içerideki kontrol eksikliğinden kaynaklanmaktadır, dışarıda ise ASEAN üye ülkelerinden özellikle Tayland, Vietnam, Kamboçya ve Laos'un desteğini alma çabası olarak görülebilir. Dünyanın pek çok yerinde darbe gerçekleştirdikten sonra devam eden iç protestolar ile karşılaşan cunta yönetimlerinin benzer stratejilerini demokratikleşme adımı olarak değerlendirmek doğru olmayacaktır. Darbeden sonra 2023 Temmuz ayında ilk kez tutuklu devrik lider Aung San Suu Kyi ile hapishanede görüşmesine izin verilen ilk yabancı ziyaretçinin Tayland Dışişleri Bakanı olduğu düşünüldüğünde, Myanmar'ın Tayland'da yaşanan darbe sonrası başlayan cunta yönetimini sivilleştirme stratejisinden ilham aldığını söylenebilir.

Endonezya Başkanlığında ASEAN'dan beklenen rol henüz tatmin edici bir seviye ulaşarak çözümün kapısını aralamadığı gibi, örgüt üyeleri arasındaki fay hatlarını da açığa çıkarmaktadır. ASEAN üyeleri arasındaki fikir farklılıkları ise darbe yönetimi ile yapılan resmî ve gayriresmî görüşmelerde netleşmektedir. Son dönemde, daha önce sert eleştirilerde bulunan Filipinler Başkanı ve Malezya Başbakanı'nın cunta yönetimine yönelik tavırlara "esneklik" getirilmesi gerektiği yönündeki görüşleri de cunta yönetime karşı bir normalleşme yaşandığını göstermektedir (Strangio, 2023). Singapur Dışişleri Bakanı da "*darbenin kabul görmemesi, ASEAN'a müdahale etme yetkisi vermez*" (Lim, 2023) ifadesiyle hem örgütün normuna olan bağlılığı ortaya koymaktadır hem de tıpkı Filipinler ve Malezya gibi cuntacı yönetime karşı esneklik tanınabileceğinin sinyallerini vermektedir. Bu yaşanan tavır değişiklikleri, ASEAN'ın "Tek Vizyon, Tek Kimlik, Tek Topluluk" mottosuna gölge düşürürken, soruna yönelik çözüm yaklaşımdaki başarısızlığı açıkça ortaya koymaktadır ve beş noktalı uzlaşı planından daha farklı yeni çözüm yollarının benimsenmesi gerekliliğini de göstermektedir. Netice itibariyle, Myanmar'ın siyasi tarihi, ASEAN'ın normları ile vizyonu arasındaki uyuşmazlık ve bu uyuşmazlığa dair üye ülkelerin farklı tutumları göz önüne alındığında, ülkenin sivilleşmesi ve demokratikleşmesi açısından yakın dönemde köklü bir değişikliğin görülmeyeceğini öngörmek bir kehanet olmayacaktır.

6. Sonuç

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte özellikle ABD'nin liberal ekonomi, demokrasi ve insan hakları konusundaki girişimleri, dünyanın en kalabalık nüfusuna ve heterojen yapısına sahip olan Asya kıtasında da etkilerini göstermiştir. Başlangıçta, bölgedeki barış ve istikrarın temininin yanı sıra üye ülkeler arasındaki ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelere odaklanan bir örgüt olan ASEAN da

bu girişimlere uygun şekilde öncelikle 2003 yılındaki deklarasyon ile demokratik değerlere dayalı bir dünyanın parçası olmayı hedeflemiş, bu nedenle de insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğüne dayalı bir entegrasyon hedefine vurgu yapmıştır. 2008 Sözleşmesi ile de üye devletler arasındaki entegrasyonun "Tek Vizyon, Tek Kimlik ve Tek Topluluk" mottosu doğrultusunda bu değer ve prensiplere dayalı ortak bir kimlik oluşturulması yoluyla gerçekleşmesi öngörülmüştür.

2003 sonrası demokratik yönetim, hukukun üstünlüğü ve insan hakları konularında iyileştirme hedeflerini hem resmî söylemler hem de onaylanmış belgelerle destekleyen ASEAN, üç yılı aşkın süredir devam eden Myanmar'daki krizin çözülmesi konusunda yetersiz kalarak başarısız olmuştur. Bu başarısızlık, ASEAN'ın söylemlerinde ve belgelerinde yinelenen hedeflerin içerdikleri standartlara uygunluktan uzak olduğunu açıkça göstermektedir. Başlangıç döneminden itibaren örgütün ruhuna hâkim olan iç işlerine müdahale etmeme ve egemen eşitlik prensiplerinin vurgulanmasıyla adeta bu hedeflerin sınırlarının tayin edilmesi, üye devletlerdeki anti-demokratik girişimler ve insan hakları ihlalleri karşısında örgütün etkisiz kalmasına neden olmaktadır. Örgütün benimsediği normlar, değerler, prensipler ve hedefler arasındaki uyuşmazlıklardan kaynaklanan bu etkisizlik hali 2021 Myanmar darbesi öncesinde, 2003, 2006 ve 2007 yılında Filipinler'deki darbe girişimleri, 2006 ve 2014 yıllarında Tayland'da yaşanan darbeler, 2017'de Myanmar ordusunun Arakanlı Müslümanlara yönelik katliamları karşısında da açıkça görülmüştür. Dolayısıyla, 2003 yılındaki Bali Zirve'sinde belirlenen Siyasi-Güvenlik, Ekonomik ve Sosyo-Kültürel alanlarda faaliyet gösteren üç sütunlu bir ASEAN Topluluğu oluşturma vizyonunun ve 2008 yılında ASEAN Sözleşmesi'nin kabulünden sonra belirlenen hedeflerinin gerçekleştirilebilirliği son yaşanan Myanmar krizi ile sorgulanır hale gelmiştir.

Myanmar Krizi bağlamındaki tüm pasif çözüm girişimleri, sadece ASEAN'ın yetersizliğini ortaya çıkarmakla kalmamakta, üyeler arasındaki krize yönelik tutumlardaki farklılıklar da örgütün devam eden topluluk oluşturma projeleri üzerinde potansiyel bir tehdidi gözler önüne sermektedir. Krize yönelik farklı tutumlar ise aslında ASEAN üyesi ülkelerin siyasal rejimler bağlamında da farklı kimliklere sahip olmaları gerçeğinden kaynaklanmaktadır. Örgütün heterojen yapısı göz önüne alındığında, demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü temelinde bir ortak kimlik geliştirme yaklaşımının sürdürülebilir olmadığı da ortaya çıkmıştır.

Sonuç olarak, 2021 yılında Myanmar'da gerçekleşen askerî darbe karşısında tavır alamayışı örgütün süregiden etkinsizliğinin ve çaresizliğinin somut bir yansımasıdır. Dahası, Myanmar krizi, sadece ASEAN'ın çatışan prensipleri ve amaçlarını açığa çıkarması bakımından değil, üye ülkeler arasındaki görüş farklılıklarını derinleştirmesi, dolayısıyla da "Tek Vizyon, Tek Kimlik, Tek Topluluk" mottosuyla gerçekleştirmek istediği entegre bir ASEAN Topluluğu hedefinin gerçekleştirilebilirliğinin sorgulanması yönüyle de önem arz etmektedir. Endonezya, Malezya, Filipinler ve Singapur gibi üye devletlerin vurguladığı gibi, Myanmar krizi ASEAN'ın uluslararası arenadaki güvenirliliğini de tehdit etmektedir. Tüm bunlar düşünüldüğünde, ASEAN'ın Myanmar Krizi konusundaki tüm pasif girişimlerinin başından itibaren başarısızlığa mahkûm olduğu söylenebilir. Krizin çözümüne yönelik atılması muhtemel ciddi bir girişim ise ASEAN'ın örgütsel dönüşümünü etkileme potansiyeli taşımaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Katkı Beyanı: Abiç, F. makale metninin dizaynı, mevcut literatürün taranması, analiz, kavramsallaştırma ve metnin yazımı konularında katkı sağlamıştır. Demirtepe, M. T. makale metnindeki dizayn, analiz, kavramsallaştırma ve içerik açısından eleştirel biçimde gözden geçirme konularında katkı sağlamıştır.

Kaynakça

Acharya, A. (2009). *Constructing a security community in Southeast Asia: ASEAN and the problem of regional order: second edition*. Routledge.

ASEAN (1967). *Bangkok declaration.* https://agreement.asean.org/media/download/20140117154159.pdf

ASEAN (2008). *ASEAN charter*. ASEAN Secretariat. https://asean.org/wpcontent/uploads/images/archive/publications/ASEAN-Charter.pdf

ASEAN (2012). *Human rights declaration.* AHRD: Jakarta. https://asean.org/wpcontent/uploads/2021/01/6_AHRD_Booklet.pdf

ASEAN (2021a, 1 Şubat). Chairman's statement on Myanmar. https://asean.org/asean-chairmans-statement-on-the-developments-in-the-republic-of-the-union-of-myanmar-2/

ASEAN (2021b, 24 Nisan). *Chairman's statement on the ASEAN leader's meeting: five point consensus.* ASEAN Secretariat. https://asean.org/wp-content/uploads/Chairmans-Statement-on-ALM-Five-Point-Consensus-24-April-2021-FINAL-a-1.pdf

ASEAN (2022). *Chairman's statement on the situation in Myanmar*. ASEAN Cambodia. https://asean.org/wp-content/uploads/2022/02/Consolidated_Draft_Chairmans_Statement_on_the_Situation_in_Myanmar-4.pdf

ASEAN (2023). *Chairman's statement of the 42nd ASEAN summit.* Indonesia. https://asean.org/wp-content/uploads/2023/05/FINAL-Chairmans-Statement-42nd-ASEAN-Summit-1.pdf

ASEAN Concord (1976). The declaration of ASEAN concord. https://asean.org/the-declaration-of-asean-concord-bali-indonesia-24-february-1976/

ASEAN Concord (2003). *Bali concord II.* ASEAN Secretariat. https://www.icnl.org/wp-content/uploads/Transnational_2003Declaration.pdf

ASEAN TAC (1976). Treaty of amity and cooperation in Southeast Asia. https://asean-aipr.org/wp-content/uploads/2018/07/Treaty-of-Amity-and-Cooperation-in-Southeast-Asia-1976-TAC.pdf

ASEAN Parliamentarian for Human Rights (2021, 4 Ağustos). *Appointment of ASEAN envoy to Myanmar*. DFF Statement. https://aseanmp.org/2021/08/04/appointment-of-asean-envoy-to-myanmar-must-prompt-immediate-action-mps-say

Assistance Association for Political Prisoner (2022, 4 Temmuz). Daily briefing in relation to military coup. https://aappb.org/?p=19790

Bangkok Post (2021, 1 Şubat). DPM Prawit calls Myanmar coup: their internal affair. https://www.bangkokpost.com/world/2060655/dpm-prawit-calls-myanmar-coup-their-internal-affair

Barber, R. (2023, 22 Mart). *Can ASEAN forge a political solution in Myanmar?.* The Lowy Institute. https://www.lowyinstitute.org/the-interpreter/can-asean-forge-political-solution-myanmar

Bünte, M. (2014). Burma's transition to quasi-military rule: from rulers to guardians?, *Armed Forces & Society, 40*(4), 724-764.

Chong, V. ve Thongyoojaroen, T. (2021, 14 Mayıs). Beyond the coup in Myanmar: the ASEAN way must change. https://www.justsecurity.org/76126/beyond-the-coup-in-myanmar-the-asean-way-must-change/

Coates, S. (2021, 1 Şubat). *Statement from Myanmar military on state of emergency*. Reuters. https://www.reuters.com/article/us-myanmar-politics-military-text/statement-from-myanmar-military-on-state-of-emergency-idUSKBN2A11A2

Davies, M. (2014). An agreement to disagree: the ASEAN human rights declaration and the absence of regional identity in Southeast Asia, *Journal of Current Southeast Asian Affairs*, *33*(3), 107-209.

Davies, M. ve Woodward, R. (2014). *International organizations: a companion*, Edward Elgar.

Department of Foreign Affairs of The Philippines (2022, 15 Ocak). Statement of foreign affairs secretary on Myanmar. https://dfa.gov.ph/statement-remarks-apc/30050-statement-of-foreign-affairs-secretary-teodoro-l-locsin-jr-on-myanmar

Desker, B. (2017). The 1976 Bali summit: ASEAN shifts gears. T. Koh, S. Seah Li-an ve C. Li Lin (Ed.), 50 years of ASEAN and Singapore (s.21-34) içinde. World Scientific Publishing.

European Council (2021, 2 Şubat). Myanmar: declaration by the EU. https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2021/02/02/myanmar-declaration-by-the-high-representative-on-behalf-of-the-european-union/

European Council (2022, 21 Şubat). Myanmar EU imposes restrictive measures on 22 indivuals. https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/02/21/myanmar-burma-eu-imposes-restrictive-measures-on-22-individuals-and-4-entities-in-fourth-round-of-sanctions/

Freedom House (2021). Freedom in the world: democracy under siege. https://freedomhouse.org/sites/default/files/2021-02/FIW2021_World_02252021_FINAL-web-upload.pdf

Human Rights Watch (2019, 19 Haziran). ASEAN: don't whitewash atrocities against Rohingya. https://www.hrw.org/news/2019/06/19/asean-dont-whitewash-atrocities-against-rohingya

Human Rights Watch (2022). World report events of 2021. https://www.hrw.org/world-report/2022

Ibrahim, M. (2021). Indonesia's supreme court judgment on religious clothing: failing women and girls in public schools?. *Oxford Journal of Law and Religion, 10*(3), 500-508.

Jones, M. D ve Smith, L. M (2001). The changing security agenda in Southeast Asia: globalization, new terror and the delusions of regionalism. *Studies in Conflict &Terrorism, 24*(4), 271-288.

Karns, P. M., Mingst. A. K. ve Stiles, W. K (2015). *International organizations: the politics and process of global governance*. Lynne Rienner Publishers.

Khoo, N. (2004). Deconstructing the ASEAN security community: a review essay. *International Relations of the Asia-Pacific, 4*(1), 35-46.

Koh, T., Seah, S. ve Li Lin, C. (Ed). (2017*). 50 years of ASEAN and Singapore.* World Scientific Publishing.

Koga, K. (2014). Institutional transformation of ASEAN: ZOPFAN, TAC and the Bali concord I in 1968-1976. *The Pacific Review, 27*(5), 729-753.

Lim, K. (2023, 27 Şubat). ASEAN has no license to intervene in Myanmar's internal affairs. https://www.scmp.com/week-asia/politics/article/3211707/asean-has-no-licence-interfere-myanmars-internal-affairs-singapore

McDougall, D. (2021). *Dünya siyasetinde asya pasifik.* Astana Yayınları.

Ministry of Foreign Affairs of Brunei Darussalam (2021a, 10 Mart). *Statement on the developments in Myanmar.*http://www.mfa.gov.bn/Lists/Press%20Room/news.aspx?id=899&source=http://www.mfa.gov.bn/site/home.aspx

Ministry of Foreign Affairs of Brunei Darussalam (2021b). *Statement of the chair of the ASEAN foreign ministers meeting.* Brunei: Press Release. http://www.mfa.gov.bn/Lists/Press%20Room/news.aspx?id=947

Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China (2021, 11 Şubat). Foreign ministry spokesperson Wang Wenbin's regular press conference. https://www.mfa.gov.cn/ce/cgwillemstad//eng/fyrth_5/t1856125.htm

Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China (2022, 3 Temmuz). Wang yi holds talks with Myanmar's foreign minister U Wunna Maung Lwin. https://www.fmprc.gov.cn/eng/zxxx_662805/202207/ t20220704_10714853.html

Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Indonesia (2021, 1 Şubat). Indonesia urges all parties in Myanmar to exercise self-restraints. https://kemlu.go.id/portal/en/read/2118/siaran_pers/indonesia-urges-all-parties-in-myanmar-to-exercise-self-restraint

Ministry of Foreign Affairs Malaysia (2021, 1 Şubat). Latest situation in Myanmar. https://www.kln.gov.my/web/guest/-/latest-situation-in-myanmar

Ministry of Foreign Affairs of Republic of the Union of Myanmar (2021a, 15 Ekim). Press release on the visit of the special envoy of the ASEAN chair on Myanmar. https://www.mofa.gov.mm/en/press-release-on-the-visit-of-the-special-envoy-of-the-asean-chair-on-myanmar/

Ministry of Foreign Affairs of Republic of the Union of Myanmar (2021b, 16 Ekim). Press release. https://www.mofa.gov.mm/en/press-release-6/

Ministry of Foreign Affairs of Singapore (2021, 16 Şubat). Balakrishnan's oral reply to parliamentary and supplementary questions on the situation in Myanmar. https://www.mfa.gov.sg/Newsroom/Press-Statements-Transcripts-and-Photos/2021/02/20210216-Oral-Reply-to-PQ-on-Situation-in-Myanmar

Ministry of Tourism and Creative Economy (2023, 29 Nisan). Press release ASEAN summit. https://kemenparekraf.go.id/en/ articles/press-release-asean-summit-2023-indonesia-urges-strengthening-of-asean-institutional-capacity-and-effectiveness-2

Mutaqin, Z.Z. (2018). The Rohingya refugee crisis and human rights: what should ASEAN do?. *Asia-Pacific Journal on Human Rights and the Law,* 19(1), 1-26.

Nichols, M. (2021, 18 Haziran). UN calls for halt of weapons to Myanmar. https://www.reuters.com/world/asia-pacific/un-chief-urges-general-assembly-act-myanmar-2021-06-18/

Nikkie Asia (2021, 18 Haziran). Myanmar crisis. https://www.reuters.com/world/asia-pacific/un-chief-urges-general-assembly-act-myanmar-2021-06-18/

Nirmala, R.(2023). Norms of democracy and human rights within ASEAN non-intervention principle analysis of FORUM-ASIA's participation in facilitating dialogues for humanitarian conflict resolution in Myanmar in 2021. *Eduvest - Journal of Universal Studies,* 3(9), 1660-1670.

Peck, G. (2021, 6 Aralık). Myanmar court sentences ousted leader Suu Kyi. https://thediplomat.com/2021/12/myanmar-court-sentences-ousted-leader-aung-san-suu-kyi-to-4-years/

Radio Free Asia (2022, 22 Haziran). Myanmar junta representative attends ASEAN defense meeting. https://www.rfa.org/english/news/myanmar/admm-06222022161316.html

Ranada, P. (2021, 1 Şubat). Philippines refuses to interfere calls Myanmar coup internal matter. https://www.rappler.com/world/asia-pacific/philippines-statement-myanmar-military-coup/

Roberts, B. C. (2012*). ASEAN regionalism: cooperation, values and institutionalization*. Routledge.

South China Morning Post (2021, 2 Şubat). Myanmar army chief Min Aung haling was headed for retirement before coup. https://www.scmp.com/news/asia/southeastasia/article/3120139 /myanmar-coup-army-chief-min-aung-hlaing-was-headed

Smith, P., Mogul, R. ve Eppler, K. (2021, 1 Şubat). Aung San Suu Kyi urges people to resist Myanmar military Coup.https://www.nbcnews.com/news/world/aung-san-suu-kyi-urges-people-resist-military-coup-n1256316

Stokke, K. ve Aung, S. M. (2020). Transition to democracy or hybrid regime? the dynamics and outcomes of democratization in Myanmar. *The European Journal of Development Research, 32* (2), 274–293.

Strangio, S. (2023, 27 Temmuz). Malaysia, Philippines discuss more flexible ASEAN approach to Myanmar's military. https://thediplomat.com/2023/07/malaysia-philippines-discuss-more-flexible-asean-approach-to-myanmars-military/

Stubbs, R. (2019). ASEAN sceptics versus ASEAN proponents: evaluating regional institutions, *The Pacific Review, 32*(6), 923-950.

Than, M. ve Gates C., L.(2001). ASEAN enlargement: impacts and implications, Institute of Southeast Asian Studies.

The Economist Intelligence Unit (2021). Democracy index 2020: in sickness and in health?. https://pages.eiu.com/rs/753-RIQ-438/images/democracy-index-2020.pdf

The Global New Light of Myanmar (2021, 18 Kasım). MoFA union minister participates in opening session of 13th high-level roundtable meeting co-organized by government of lao pdr. https://www.gnlm.com.mm/mofa-union-minister-participates-in-opening-session-of-13th-high-level-roundtable-meeting-co-organized-by-government-of-lao-pdr-undp/

Thi Ha, H.,Thuzar, M. Basu Das, S. ve Chalermpalanupap, T. (2016). Diverging regionalisms: ASEAN and the EU, ASEAN Focus, Special Issue (9).

United Nations Human Rights Office (2021, 11 Haziran). Bachelet issues strong warning of imminent further bloodshed and suffering in Myanmar. https://www.ohchr.org/en/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=27160

United Nation News (2021, 2 Şubat). Security council unity 'crucial' to support democracy in Myanmar. https://news.un.org/en/story/2021/02/1083622

United Nation Security Council (2021,10 Mart). Statement by the president of the security council. https://undocs.org/en/S /PRST/2021/5

White House (2021, 1 Şubat). Statement by president Joseph R Biden Jr. on the situation in Burma, https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/02/01/statement-by-president-joseph-r-biden-jr-on-the-situation-in-burma/

Xinhua (2021, 2 Şubat). Major cabinet reshuffle announced in Myanmar.http://www.xinhuanet.com/english/2021-02/02/c_139713877.htm